

Prof. Dr. Halîl İbrâhîm
Molla HÂTİR
(1357-1445/1938-2023)

eş-Şeyh Allâme Ebû İbrâhîm Halîl b. İbrâhîm b. Mollâ Hâtır b. Muhaymîd el-Hıdr el-Azzâmî el-Hüseynî el-Medenî 17 Muharrem 1445 tarihinde (04.08.2023) Cuma günü sabahı Medîne-i Münevver'e de yaşlılığa bağlı çoklu organ yetmezliği sebebiyle vefat etti. Cenaze namazı mücâvir olarak yapıldığı Mescidü'n-Nebevî'de Cuma namazı sonrası kılındı ve Cennetü'l-Bakî'de defnedildi.

Kendisi, Sevgili Peygamberimizin pak neslinden olup nesebi Hüseyin b. Ali efendimiz yoluyla ehl-i beyte dayanmaktadır. Merhûm Halîl İbrâhîm Molla Hâtır rahimehullûh Cezîretü'ş-Şâm'daki Fırat havzasında yer alan Deyrüzûr'da dünyaya geldi. Deyrüzûr bugünkü Suriye sınırları içerisinde Suriye'nin kuzey doğusunda başkent Şam'a 480, Haleb'e 350 km uzaklıkta yer almaktadır. 1938 yılı Şa'ban ayının ortasında Berat geçesinde dünyaya gelen Şeyh Halîl İbrâhîm, baba ve anne cihetinden köklü ilim ehli bir aileye mensuptur. Baba tarafından dedesi olan Şeyh Molla Hâtır âlim ve kâri' bir zât olup, kırk yılı aşan bir süre boyunca ömrünü Kur'an öğretmeye, hâfız yetiştirmeye ve kıraat ilmine hasretmiştir. Anne tarafından dedesi Şeyh Küveys b. Ahmed el-Kebîr yaşadığı dönemde bu bölgenin şeyhi ve Fırat havzasında yer alan bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az sayıdaki ulemâdan birisi olup, kendisi aynı zamanda Sultân Abdülhamîd Hân'ın da hocalarından idi.

Böyle bir dinî ve ilmî ortamda yetişen ve ilk gençlik yıllarını geçiren Şeyh Halîl dünyaya gözlerini ilmî ve terbiye görmüş bir aile ortamında açtı. Aile çevresi, Sevgili Peygamberimiz sallellâhü 'aleyhi ve sellem'in "Kim ilim istemek üzere bir yola girerse, Allah onu o yol vesilesiyle cennet yollarından bir yola sevk eder," "Hiç şüphesiz melekler, ilim talep edenin rızası uğruna meleklerini yere serer," "Âlim kimseye göklerde ve yerde bulunanlar, hatta suların derinliklerindeki me-

lekler bağışlanma diler,” “Âlimin âbide üstünlüğü, dolunay gecesindeki ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir,” “Ulemâ enbiyânın vârisleridir,” “Nebîler dînar veya dirhem mîras bırakmazlar, ilim mîras bırakırlar Kim bundan yeterince pay almışsa büyük bir paydan nasipl almış olur” hadis-i şeriflerine uygun bir şekilde onun ilim yolculuğunun üstün ahlâk ve derin ilim üzere gerçekleşmesine imkân sağladı.

Şeyh Halîl İbrâhîm Molla Hâtır, çok erken bir yaşta; daha yedi yaşını tamamlamadan dedesinden Kur’ân’ı öğrendi ve hıfzını ikmâl etti. Sekiz yaş civarında cemaate imamlık yapabilecek seviyeye ulaştı. Deyrizôr ulemâsının önde gelenlerinden ilim tahsil etti; âlet ilimlerine ve şer’î ilimlere dair ilk okunması gereken eserleri onların tadrîs halkalarında okudu. İlk tahsilinin ardından, Câmî’atü’l-Dîmaşk (Dîmaşk Üniversitesi) bünyesinde yer alan Külliyyetü’ş-Şerî’a’da eğitim öğretimini ikmâl etmek için Şam’a intikâl etti ve bu fakülteden eğitimini tamamlayıp, diploma alarak mezun oldu.

Şam’daki tahsili süresince sadece Külliyyetü’ş-Şerî’a’da okuduğu derslerle iktilifa etmeyip, Şam’da bulunan ve üniversite çevresinin dışında kalan ulemâ ve meşâyihin ilmî birikiminden de istifade etti. Bu esnada kendilerinden ders aldığı hocaları arasında Seyyid Muhammed Mekki el-Kettânî (v. 1894-1873), Abdülvehhâb Debs Vezîr (v. 1892-1969), Muhammed Sa’id el-Berhânî (v. 1892-1967), Muhammed el-Hâşimî et-Tilimsânî (v. 1880-1961) ve eş-Şeyh Muhammed Sâlih el-‘Akkâd’ın da (v. 1892-1970) aralarında bulunduğu pekçok kimse yer almaktadır. Kendisi, sözü edilen hocaları dışında Sûriye’nin muhtelif vilayetlerinde bulunan hocaların da ilminden istifade etti. Lisans eğitiminin ardından ilmî yolculuğunu Kahire’ye çeviren Halîl İbrâhîm Molla Hâtır Câmî’atü’l-Ezher bünyesindeki Külliyyetü Usûli’l-dîn’de hadis ve hadis ilimleri sahasında yüksek lisans ve doktorasını ikmâl etti.

Memleketi olan Deyrizôr’da beş yıl boyunca kesintisiz tadrîsâta devam ettiği ve kendilerinden sarf, nahiv, tecvîd, belâgat, arûz, mantık, ferâiz, Şâfiî ve Hanefî fikhî ve usûlü, tilim tahsil ettiği en meşhur hocası eş-Şeyh Muhammed Sa’id el-Müftî, eş-Şeyh Hüseyin Ramazân el-Hâmidî ve eş-Şeyh Abdülvehhâb er-Râvî er-Rifâ’î gibi ulemâ ve meşâyihden kimseler bulunmakta idi. Kendisinin ifade ettiğine göre, Şeyh Muhammed Sa’id el-Müftî’nin ehâdis ve âsârın sahih olanına sıkı sıkıya yapışmasında ve aşırı zayıf ve uydurma rivâyetlerden şiddetle uzak durmada büyük bir payı bulunmaktadır. Zira, dinî ilimlerin tahsili ile meşgul olan kişinin Kitâba ve Sünnete sıkı sıkıya yapışması ve şüpheli olan hususlardan uzak durmak suretiyle ihtiyatlı ve temkinli bir yolu terih etmesi gerekir.

Halîl İbrâhîm Molla Hâtır İslâmî ilimler sahasındaki pek çok büyük âlim ile karşılaşma ve onlarla ilmî münasebetler kurma imkânı elde etti. Zira kendisi vaktinin büyük çoğunluğunu Medine-i Münevver’e geçirmiş, dünyanın dört bir yanından oraya uğrayan kimselerle mülâkî olma ayrıcalığını yaşamıştı. Söz ko-

nusu ulemadan eserler okuyup, icâzetler almıştı. Bu tür ulemâ ile senelerce Mescidü'n-Nebevî'de Ramazan ayında itikâfa girmişti. Bu meşâyih arasında ilmî kişiliği ve saygınlığı dolayısıyla ismi Pakistan'da bir yere verilen Pakistanlı âlim fakih, mütekellim ve mücâhid Muhammed Yûsuf el-Bennûri de (1908-1977) bulunmakta idi. Nitekim Şeyh Halîl kendisi ile on üç Ramazan'da Mescidü'n-Nebevî'de itikâfa girdiğini ifade etmiştir. İtikâfa girdiği bunun dışında başka pek çok âlim daha bulunmaktadır.

İcâzet vermeye ve icâzet almaya son derece istekli olmasına rağmen Halî İbrâhim Molla Hâtır icâzette aranan şartları taşımada gerekli görülen hususları tetkik ve teharrîde aşırı titizlik gösterir söz konusu icâzetle rivâyet şartları gerçekleşmedikçe icâzet vermezdi. Kendisinin hadis aldığı ve icâzeti bulunan hocalarının kayıtlarının yer aldığı özel bir eser telif ettiği ve sıralı olarak beyân ettiği bilinmemekle birlikte, sorulduğu zaman hocalarının isimlerini ve ilgili bilgileri verirdi.

Halî İbrâhim Molla Hâtır'dan Hicaz'da iken ders okuyan ve ilminden istifade edenlere gelince bunların sayısı tam olarak tespit edilmesi mümkün olmayacak kadar çoktur. Evinin Medîne-i Münevver'e de oluşu ve zorunlu olmadıkça şehir dışına çıkmaması sebebiyle evi ziyaretçilerin uğrak yeri gibiydi. Medîne-i Münevver'e'yi ziyaret edip de onu evinde ziyaret etmeyen âlim ve tâlip kimse nerede ise yok gibidir. Misafir ağırlamay seven Şeyh Halîl'in evi ilim ve irfan yuvası olarak temâyüz etmişti ve vaktini eser yazma, tetkik etme ve araştırmaya hasretmişti.

Kendisinden ilim öğrenen ve icâzet alan talebeleri ise sayılamayacak kadar çoktur. Zira hoca efendi elli seneyi aşkın bir süre eğitim-öğretim faaliyetleriyle meşgul olmuş, çok sayıda talebe yetiştirmiş, yetiştirdiği talebeleri İslâm âleminin muhtelif yerlerinde yüksek ilmî makamlara görev yapmışlardır. Öte yandan üniversite hocalığı dolayısıyla pek çok sayıda doktora ve yüksek lisans tezine danışmanlık yapmış, pek çok tez savunmasında müzâkereci olarak yer almıştır.

Halî İbrâhim Molla Hâtır Suudî Arabistan'a 1386/ yılında üniversitede hocalık yapmak üzere gelmiş olup; Riyad'da bulunan Câmî'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye'de on sekiz sene görev yapmış, ardından 1399/ yılında hocalık yapmak üzere hâlihazırdaki adı Külliyyetü'd-Da've olan Ma'hedü'l-Âli li'd-Da'veti'l-Âliye bünyesindeki Dirâsâtü'l-Ulyâ kısmına intisap etmiş, sonra tekrar Riyad'a görev yaptığı ilk üniversitenin Külliyyetü Usûli'd-Din bünyesindeki ed-Dirâsâtü'l-Ulyâ'nın sünnet kısmına geri dönmüştür. Daha sonra /1984'de Medîne-i Münevver'e'ye Câmî'atü'l-Melik Abdilazîz Bünyesindeki Külliyyetü't-Terbiye'nin Hadîsü'n-Nebevî ve 'Ulûmih bölümüne hoca olarak görevlendirilmiş ve nihayet eğitim-öğretim faaliyetlerini Câmî'atü Taybe'de hadis hocalığı yaparak sonlandırmıştır.

Kadîm ilim geleneği çizgisinde sürdürdüğü ilmî faaliyetleri yanında, günümüz yüksek dinî tahsil faaliyetleri içerisinde de yer alan Şeyh Halîl Molla Hâtır ilmî yükselme maksatlı kurulan heyetlerde yer almış, pek çok akademik ve ilmî

dergide hakemlik görevi üstlenmiştir. Kendisi aynı zamanda Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî'de ilmî faaliyetlerin koordinesi ve yürütülmesi faaliyetlerinde müsteşarlık da yapmıştır.

Şeyh Halîl İbrâhîm Molla Hâtır, Haremü'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf'de ruhen ve beden Resûlüllâh Efendimiz'e tutunarak mücâvir olarak yaşamıştır. Bâbü's-Selâm'dan Mescidü'n-Nebevî'ye girer, Osmanlı döneminde genişletilmiş bölümde kibleye doğru yönelmiş bir şekilde otururdu. Sanki geçmiş zamanlardan gelmiş bir kişi görünümünde heybetli ve vakur bir kimse idi. Başındaki büyük Şâzelî sarığı ile gerek mukim gerekse ziyaretçi Mescidü'n-Nebevî'de beyaz gür sakalı, uzun boyu, keskin bakışı ve esmer teni ile benzersiz bir kimse idi. Konutuğu zaman, dinyenlerin istifade etmesi için teenni ile konuşur, jest ve mimikleriyle muhataplarının dikkatini celp ederdi. Medine ehlinde onu tanımayan kimse yoktu. Zira Medineliler ya talebesi, ya arkadaşı, ya ziyaretçisi veya ilmî toplantılardan birinde gördüğü kimselerden biriydi. Kendisi Medine ahali ile buluşmayı mümkün kılan düğün, nişan vefât gibi her türlü fırsatı değerlendirir, Resûl-i Ekrem Efendimizin sünnetini ve sîretini onlara anlatırdı.

Şeyh Halîl İbrâhîm Molla Hâtır 1996 yılında Cidde'de önde gelen ulemadan olması sebebiyle onur konuğu olarak Abdülmaksûd Hôca şeref ödülü takdim edilmiş, meşhur ulemadan pek çoğu onun ilmî ve irfânî kişiliğini, gayretlerini anlatan konuşmalar yapmıştır. Bu kişiler arasında Abdülmâksûd Hôca, bakan Dr. Mahmûd Abduh Yemânî, edîb ve şâir Hüseyin Arb, Şeyh Ebû Türâb ez-Zâhirî, Şeyh Muhammed Nemir el-Hatîb, Şeyh Muhammed 'İvad, Şeyh Dr. Hâmid er-Rifâ'î, Üstaz Emîn Abdullâh el-Kârkûrî, Şeyh Dr. Ahmed Ömer Fellâte bulunmaktadır.

Tahkik ve telif konusunda da son derece üretken bir âlim olan Halîl İbrâhîm Molla Hâtır özellikle hadis, hadis ilimleri, siyer-i nebî başta olmak üzere, onun üstünde konuda pek çok eser telif veya tahkik etmiştir. Eserleri, İslâm âleminde büyük bir ilgiyle karşılanmış, onlarca dile tercüme edilmiştir.

Medîne-i Münevvere üzerine en çok eser yazan müellif olarak bilinen Şeyh Halîl'in Medîne-i Münevvere'nin fazileti ve Sevgili Peygamberimizin şemâil ve hasâisi üzerine yazdığı sayısız eser bulunmaktadır. Moğultay b. Kılıç'a ait *el-İşâre*'nin tahkiki yanında telif ettiği eserler şunlardır: *el-Emânetü'l-uzmâ ve nebiyyühâ Sallallahü 'aleyhi ve Sellem, Ümmiyyetü'n-Nebî Sallallahü 'aleyhi ve Sellem ve'r-reddü 'alâ münkirihâ, el-Hubbü'l-mütebâdel (beyne Rasûlillâhi Sallallahü 'aleyhi ve Sellem ve beyne'l-Medîneti'l-münevvere, el-Hasen b. 'Ali radiyallahü 'anhümâ el-halîfetü'r-râşidetü'l-hâmise, el-Hasâisü'lletî İnfirade bihâ Sallallahü 'aleyhi ve Sellem 'an sâiri'l-Enbiyâi 'aleyhimü's-selâm, er-Rahmetü'l-mühdâtü Sallallahü 'aleyhi ve Sellem, Rahmetü'n-Nebiyyi Sallallahü 'aleyhi ve Sellem bi'l-küffâr, Sâkinü'l-Medîneti'l-Münevvereti menziletühû ve mesûliyyetühû, Sâkinü'l-Mekketi'l-Mükerreme menziletühû ve mesûliyyetühû, Sîratü'r-Rasûl Sallallahü 'aleyhi ve Sellem -el-'ahdü'l-Mekkî-kemâ veradet fi kütübî's-sünneh, eş-*

Şevku ilâ Rasûlillâh Sallelâhü 'aleyhi ve Sellem mine'l-ciz'i ilâ Sevbâne, es-Salâtü 'alâ'n-Nebiyi Sallelâhü 'aleyhi ve Sellem mekânetühâ ehâdisühâ mevâtiniühâ hükmühâ fevâidühâ ve semerâtühâ, 'Azîmü kadrihî Sallelâhü 'aleyhi ve Sellem ve rifâtü mekânetühü 'inde Rabbihî, Fedâilü's-Sahâbe, Fedâilü'l-Medîneti'l-Münevvere, Fedâilü Mekkete'l-Mükerreme, Muhtasarü Fedâilü'l-Medîneti'l-Münevvere, Muhtasarü Fedâilü Mekkete'l-Mükerreme, Mekânetü'l-Haremeyni's-Şerîfeyn, Mekânetü'n-Nebiyi'l-Kerîm Sallelâhü 'aleyhi ve Sellem beyne'l-Enbiyâ, Menâkibü'l-Ashâb kemâ veradet fi âyi'l-Kitâb, Vâcibü'l-ümme nahve'n-Nebiyi Sallelâhü 'aleyhi ve Sellem, Yâ Ümmete'l-Habîbi'l-Mustafâ. Medîne-i Münevvere ve siyer-i Nebî hakkında sağlığında henüz neşredilmemiş ve baskıda olan eserleri arasında ise şu eserler yer almaktadır: *el-Âyâtü'r-Rabbâniyye fi's-Sîrati'n-Nebeviyye*, *el-Âyâtü'l-münîfe fi'l-e'dâi's-şerife*, *eş-Şefâ'atü ve'r-reddü 'alâ münkirihâ*, *Şemâilü'r-Resûli'l-Emîn Sallelâhü 'aleyhi ve Sellem*, *Fedâilü'n-Nebiyi Sallelâhü 'aleyhi ve Sellem kemâ veradet fi'l-Kur'âni'l-'Azîm*, *Me'a Resûlillâh Sallelâhü 'aleyhi ve Sellem fi Ramadân*.

Modern zamanlarda Halîl İbrâhîm Molla Hâtûr'ın Şâfiî mezhebine yaptığına benzer bir hizmeti henüz hiç kimse yapmamıştır. Mensûbu bulunduğu Şâfiî mezhebi ve İmâm Şâfiî hakkındaki çalışmaları arasında Beyhak'ın *Beyânü hatai men ahtae 'ale's-Şâfiî* ve *Tahrîcü ehâdisi'l-Ümm*, İbnü'l-Esîr'in *eş-Şâfiî fi Şerhi's-Şâfiî*, *el-Müsned li'l-İmâmi's-Şâfiî* ve Süyûtî'nin *Şâfi'l-'aliyy*, Hatîb el-Bağdâdî'ye ait *Mes'ebetü'l-ihcâc bi's-Şâfiî fimâ üsnide ileyh ve'r-Raddü 'alâ't-tâ'inîne bi-'izami cehlihîm 'aleyh* adlı eserlerinin tahkikleri bulunmaktadır. Telif eserleri arasında ise, *el-İmâmü's-Şâfiî* ve *ilmü muhtelifi'l-hadis*, *Sülâsiyyâtü'l-İmâmi's-Şâfiî*, *Hücciyetü'l-hadisi'l-mürsel 'inde'l-İmâmi's-Şâfiî*, *es-Sünen li'l-İmâmi's-Şâfiî*. Müellifin *el-İmâmü's-Şâfiî* ve *âsârühü fi'l-hadisi* ve *ulûmihî* ise henüz neşredilmemiştir.

Rivâyetü'l-hadise dair de çok sayıda eser telif etmiş olan Şeyh Halîl'in bu konudaki çalışmaları arasında şunlar bulunmaktadır: *Esahhü esânîdi Enes b. Mâlik bi-rivâyeti Sâbit ve'z-Zührî* ve *Katâde 'anh, Esahhü'l-esânîd mâ ravâhü Hişâm an 'Urve 'ani's-Seyyide 'Âişe, Esahhü Esânîdi İbn Abbâs ve Câbir ve 'Ukbe, Silsiletü'z-Zehabi's-Şâfiyye*, *Şerhu erba'ine bâben min Süneni't-Tirmizî -Kismü'l-'ibâdât-*, *Sahîfetü Ebî'z-Zinâd 'ani'l-A'rac 'an Ebî Hüreyre, Ma ravâhü Mâlik 'an Nâfi' 'an İbni Ömer, Min esahhi'l-esânîd mâ ravâhü'z-Zührî 'an Sâlim 'an Abdillâh b. Ömer 'an Ebîhi, Min esahhi'l-esânîd mâ ravâhü'z-Zührî 'an Sa'id b. el-Müseyyeb 'an Ebî Hüreyre, Min esahhi'l-esânîd mâ ravâhü 'Ubedullâh b. Ömer 'an Nâfi' 'an İbn Ömer. Dirâyetü'l-hadise dair eserleri arasında ise; *Bid'at ve da'vetül-i'timâd 'ale'l-Kitâb düne's-Sünneh, es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü Vahyün, Muhtasarü's-Sünneti'n-Nebeviyyeti Vahyün, eş-Şübühât havle's-sünneti ve dahdühâ, Mekânetü's-Sahiyayn, Neş'etü 'ulûmi'l-hadis, el-İsnâdü mine'd-dîn ve'r-raddü 'ale't-tâ'inîne fih, el-İmâmü'l-Buhârî ve Sahihuhü ve'r-Raddü 'ale't-tâ'inîne fihî, Tedvînü's-sünneh mine'l-'ahdi'n-Nebeviyyi ilâ zemâni't-Tâbi'in, el-Hadisü'l-âhâd el-halkatü'l-ülâ, el-Hadisü'l-mütevâtir, el-Hadisü'l-mu'allel, Hutûratü**

müsâvâtî'l-hadisi'd-da'if bi'l-mevdû', Mukaddimetü Şerhi Sahîhi Müslim, Hamsü muhâdarât fi menâhici'l-Müfessirîn yer almaktadır.

Muhtelif hadis konularına dair yazdığı eserleri arasında yer alan çalışmaları ise şunlardır: *Tahrîmü'l-hamri ve'l-müskirât fi dav'i's-Sünneti'n-Nebeviyye, Tenbihü'z-zât bi-hâzimi'l-lezzât (el-Mevtü ve'l-kabru fi dav'i's-Sünneti'n-Nebeviyye), el-Cihâz fi dav'i's-Sünneti'n-Nebeviyye, er-Rıfk bi'l-hayevân fi dav'i's-Sünneti'n-Nebeviyye, Silatü'l-erhâm fi dav'i's-Sünneti'n-Nebeviyye, 'Îlâcü'l-İslâm limüşkileti'l-betâle fi dav'i's-Sünneti'n-Nebeviyye, Min sıfâtî'l-mü'minîn fi dav'i's-Sünneti'n-Nebeviyye, el-İdrâk 'inde'l-cemâdât, Şevku'l-cemâdât ve's-ticâbetühâ lehü Sallellâhü 'aleyhi ve sellem, Mehabetü'n-Nebiyyi Sallellâhü 'aleyhi ve sellem ve tâ'atühü beyne'l-insân ve'l-cemâd, Ma'rifetüllâhi azze ve celle beyne'l-insân ve'l-cemâd.*

Dinî İçtimâî ve fikhî meselelere dair de eserler yazan Şeyh Halîl'in bu konulara dair eserleri arasında şunlar yer almaktadır: *el-İhsân fi'l-Kur'ân, Binâü'l-üsreti'l-Kerîme, Hukûkü'z-Zevceyn, Hukûku'l-vâlideyn (el-Kısmü'l-evvel ve hüve birrû'l-vâlideyn), Zevâcü's-Seyyide Âişe radiyallâhü 'anhâ ve meşru'iyetü'z-zevâci'l-mübekkir, el-Adâvetü beyne'l-insân ve's-şeytân ve eseru zâlike 'ale'l-cerîme, el-Ulûm ve'l-îmân, 'Inâyetü'l-İslâm bi'l-bî'e, el-Fiten ve eşrâtü's-sâ'a, Keyfe ersâ'l-İslâm kavâ'ide'l-emn fi'l-ard, el-Mer'etü fi'l-Kur'ân, en-Nezâfetü beyne'l-ilmî ve'l-îmân, Ahbâri'd-Deccâl, et-Terâbî ve'l-mefâhimü'l-hâtî'e, er-Ridde kadîmühâ ve hadîsühâ, Muhtasarü eşrâti's-sâ'a, el-Mesîh 'aleyhisselâm kat'iyetü refîhî ve tevâtürü nüzûlih.*¹

Allah Teâlâ kendisine rahmet, sevenlerine sabırlar ihsân eylesin.

Dr. Öğr. Üyesi Najmeddin ISA (najmissa@hotmail.com)

ORCID: 0000-0001-6785-886X

Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fak., YALOVA

¹ Muhammed el-Meczûb, *Ulemâü ve Müfekkiriüne 'Araftühüm*, 4. baskı, Kâhire: Dârüş-Şerâf 1992; "Haflü Tekrîmi Fadiletî'd-doktôr Halîl Molla Hâtır", *Silsiletü'l-İsneyniyye*, cüz' 14. İsneyniyye 188; <https://shamela.ws/author/2025>; Kâmil b. Hüseyin el-Halebî el-Gazzî, *Nehrü'z-zehb fi târihi Haleb*, 2. baskı, Haleb: Dârü'l-Kalem 1419, I, 459; Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, 1. baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye ts., hadis no: 3641, 3642; Ebû İsa Muhammed b. Sevra et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, nşr. Muhammed Mutî' el-Hâfiz ve dğr., nşr. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf I. baskı, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî 1988, hadis no: 2646, 2682, *Târihu 'Ulemâi Dimaşk fi'l-Karnî'r-Râbî'i Aşar*, 1. baskı, Dimaşk: Dârü'l-Fikr 1986; Mânî' b. Hammâd el-Cühenî (nşr.), "en-Nedvetü'l-Âlemiyye liş-Şebâbi'l-İslâmî," el-Mevsû'atü'l-müeyyessa fi'l-edyan ve'l-mezâhib ve'l-ahzâbi'l-mu'âsira, 4. baskı, Suudî Arabistan: Dârü'n-Nedvetü'l-Âlemiyye li't-Tıbb'a 1420.